

СЛОВОТВІРНИЙ КОМПОНЕНТ У МОВНОМУ НАВЧАННІ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ МЕДИЧНОГО ПРОФІЛЮ

WORD-BUILDING COMPONENT IN TEACHING LANGUAGE TO FOREIGN MEDICAL STUDENTS

Стаття присвячена проблемі формування словотвірної компетентності студентів-медиків як одного з основних чинників лексичної роботи в іноземній аудиторії на різних етапах вивчення української мови. Актуальність теми наукового дослідження визначається тим, що сучасна тенденція комунікативно-діяльнісного підходу до вивчення мови країни навчання посилює увагу до практичних результатів використання мовних словотвірних ресурсів. Метою статті є спроба описати роль і місце словотвірного компонента в системі курсу української мови як іноземної (УМІ) у медичному закладі вищої освіти. Обґрунтування науково-методичної доцільності впровадження дериваційного аспекту у процес навчання лексики іноземних студентів базується на результатах роботи кафедри мовної підготовки Національного медичного університету імені О.О. Богомольця у співпраці із закордонними партнерами в рамках міжнародних науково-дослідницьких проєктів. Практичним підґрунтям цього дослідження є аналіз текстових навчально-методичних матеріалів – оригінальних навчальних посібників з української мови для іноземних студентів, створених авторським колективом кафедри. Предметом аналізу є комплекс навчальних завдань словотвірного характеру. Досліджуваний матеріал проаналізовано переважно описовим методом шляхом класифікації та лінгвістичного спостереження над специфікою застосування словотвірного інструментарію української мови. Новизна дослідження полягає в комплексному аналізі методичних принципів, покладених в основу організації лексичної (термінологічної) роботи на заняттях з мови в іноземній аудиторії, що здобуває вищу освіту за медичним спрямуванням. Стаття містить ілюстративний матеріал, який демонструє підходи до подання відповідного навчального матеріалу. Дослідження показало, що для практичної термінологічної роботи виявився доцільним комплексний розгляд термінів на дериваційному рівні.

Ключові слова: українська мова як іноземна, методика викладання, словотвір, термінотворення, словотвірні засоби, лексична робота.

The article is dedicated to the issue of shaping the word-building competence in foreign medical students as a basic factor of teaching vocabulary to the foreign students at various stages of the Ukrainian language course teaching. The theme relevance is stipulated by the fact that modern trends of communicative-active approach to teaching language of the country emphasize attention to practical results of the language word-building resources use. The purpose of the article is description of the role and position of the word-building component within the course "Ukrainian language as a foreign one" in a medical educational institution. Justification of the scientific-methodical use of the derivation aspect implementation in teaching vocabulary to the foreign students is based on the experience of the department of O. Bogomolets NMU Department of Language Preparation, in cooperation with foreign partners, within the international scientific projects. The practical basis for the study is represented with an analysis of the educational text materials – authentic study guides of Ukrainian language for the foreign students, which were composed by the department staff. The analysis subject is a complex of word-building exercises. The studied material was analyzed and described, using the methods of classification and language observation of the word-building instruments' characteristics in Ukrainian language. The novelty of the study represents with the complex analysis of the methods and principles, which underlie the vocabulary (terms) activities at language classes held with the foreign medical students. The article contains illustrations which demonstrate approaches to presenting appropriate educational materials. The study showed that a complex consideration of the notions on derivative level is more appropriate for the practical activities of teaching new terms.

Key words: Ukrainian language as foreign one, methods of teaching, word-building, word-building means, vocabulary activities.

УДК 811.161.2'276.6'373.611:61]
(075.8.054.6)
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/42.16>

Мірошніченко О.С.,
викладач кафедри мовної підготовки
Національного медичного університету
імені О.О. Богомольця

Пріоритетність формування мовної компетенції в галузі словотворення і морфології у процесі навчання української мови як іноземної (далі – УМІ) зумовлена результатами пошуків нових підходів у методиці викладання дисципліни. Питання застосування словотвірного компонента у практиці викладання мови як іноземної перебуває у фокусі досліджень і вітчизняних, і зарубіжних учених (Н. Дзеньджюра, З. Мацюк, Н. Місник, Г. Темник, І. Костадінова, М. Палій, А. Sukuving, S. Valeghisaden та інші [1; 2; 5; 6; 10; 12–15]).

Науковці сходяться в думці, що одним із перспективних способів засвоєння мови як іноземної є вивчення її лексичного складу, яке ґрунтується

на опануванні семантико-дериваційних процесів, притаманних тій чи іншій мові. Погоджуємося із твердженням З. Мацюк, що саме «словотвір інтегрує ціле коло лінгвістичних і дидактичних проблем, серед яких найбільш важливою є можливість семантизації лексики з опорою на словотвірну та морфемну структуру слова з урахуванням специфіки функціонування словотвірних морфем» [7, с. 138].

Наявні наукові статті вищевказаних українських дослідників присвячені окремим питанням застосування елементів словотвору у практиці викладання мови іноземній аудиторії. Зокрема, це розгляд проблеми створення лінгвістичної бази

методики викладання словотвору української мови в іноземній аудиторії, а також явища словотвірної синонімії (З. Мацюк); аналіз типологічних зв'язків між словами в межах словотвірних гнізд (Н. Дзеньдзюра); установлення закономірностей застосування словотворчих ресурсів та способів словотворення на різних етапах навчання УМІ (Г. Темник); аналіз змісту презентаційних матеріалів і навчальних завдань словотворчого характеру (Н. Місник); дослідження специфіки викладання української морфеміки та словотвору іноземним студентам технічних закладів вищої освіти (Г. Степанюк, Л. Думанська).

Ще важливішими, на нашу думку, є спільні напрацювання науковців різних країн як результат міжкультурної взаємодії в розробленні ефективних інноваційних методик мовної підготовки, які б відповідали завданням сучасної освіти. Так, у слов'янській лінгводидактиці актуальність таких наукових досліджень визначається тим, що сучасна тенденція комунікативно-діяльнісного підходу до вивчення мови країни навчання посилює увагу до практичних результатів використання мовних словотворчих ресурсів [2; 10].

У науково-методичній літературі натеper немає праць, орієнтованих на цілісний аналіз проблеми вивчення української мови як іноземної із застосуванням словотвірної інструментарію як загалом, так і стосовно вищої школи медичного напрямку.

Автор має на меті розглянути проблему використання словотвірної компоненти як складника курсу УМІ в медичному закладі вищої освіти, аналізує матеріали науково-методичного дослідження, проведеного викладачами кафедри мовної підготовки Національного медичного університету імені О.О. Богомольця спільно з колегами з однопрофільної кафедри Шуменського університету ім. Єп.К. Преславського (Болгарія) у рамках міжнародного проєкту «Технології за підвищенням якості освіти на освітній території» [10; 11]. З-поміж практичних результатів дослідження виокремимо створення комплексу навчально-методичних матеріалів – оригінальних навчальних посібників з української мови для іноземних студентів, укладених авторським колективом кафедри [4; 5].

Уважаємо, що проведений нами аналіз словотвірної компоненти зазначеної вище навчально-методичної літератури уможливить надалі створення науково обґрунтованої концепції вивчення студентами словотвірної матеріалу з метою застосування набутих знань у професійно орієнтованих комунікативних ситуаціях.

Для аналізу обрано текстові джерела дидактичного матеріалу двох типів: презентаційного, пояснювального характеру – навчальний посібник «Вивчаймо українську разом! Граматичний довідник» [5], навчально-тренувального

плану – посібник «Основи медичної комунікації: Практикум з української мови як іноземної: ч. 1» [4].

Моніторинг змісту вищезазначених навчальних матеріалів орієнтовано на вивчення практики формування словотвірної компетентності в іноземних студентів I–III курсів медичних спеціальностей Національного медичного університету ім. О.О. Богомольця.

В аналізованих у статті навчальних посібниках використано різноманітні методичні прийоми для подання словотвірної матеріалу з урахуванням специфіки профілю навчання (медицина) цільової студентської аудиторії.

Пропедевтичне ознайомлення з елементами морфемного аналізу та словотвору передбачено вже на початковому етапі навчання іноземних здобувачів вищої освіти. За спостереженням Г. Темник, «початковий етап вивчення української мови охоплює елементи іменникового, прикметникового, числівникового, дієслівного, прислівникового словотвору. Предметом знайомства та вивчення стають шість способів словотворення – префіксальний, суфіксальний, префіксально-суфіксальний, основоскладання, флексійний та постфіксальний» [13, с. 150].

Уже на початковому етапі навчання у процесі засвоєння загальнонавчальної лексики студентам пропонують систематичну роботу з матеріалом розділу, який має назву «Добірка словотвірних рядів». Тут підібрані ланцюжки спільнокоренових слів, які уможливають наочне сприйняття лексичного складу української мови (ілюстрація 1).

Як можна побачити з таблиці, конкретні лексеми презентовано у відповідному, актуальному для іноземного студента, контексті. Матеріал дає можливість полегшити засвоєння студентами цієї категорії слів у морфологічній і словотвірній площині. Презентаційний матеріал, що включає нову лексику й елементи граматики уроку, детально пропрацьовується у тренувальних завданнях із морфеміки та словотвору (ілюстрація 2).

У результаті опрацювання навчального матеріалу, поданого у відповідному форматі (ілюстрація 1) студенти легко засвоюють частиномовну належність лексики, словотворчі афікси, словотвірні моделі, спільнокоренові слова.

На початковому етапі навчання переважає матеріал пояснювального типу, отже, словотвірний аспект роботи має презентаційний характер.

Словотвір на цьому етапі сприяє швидшому розширенню словникового запасу, набуттю необхідної граматичної компетенції та загалом базової лінгвістичної компетенції. Особливістю застосування елементів словотворення на початковому етапі вивчення української мови є використання простіших для розуміння твірних основ та словотворчих афіксів, типових повторюваних моделей [13, с. 150].

На середньому рівні вивчення УМІ разом зі зростанням обсягу пропонованого для вивчення матеріалу з відповідних комунікативних тем нарощується й аспект залучення словотвірної характеристики лексики, що засвоюється. Так, аналіз студентами актуальних словотворчих процесів на цьому етапі може бути спрямований на блок презентаційного матеріалу щодо

префіксального і суфіксального дієслівного творення (ілюстрація 6).

Під час інтенсивного засвоєння студентами професійно орієнтованої лексики тренувальні завдання спрямовані на розвиток термінологічної й комунікативної компетенції, що ґрунтується на опануванні семантико-дериваційних процесів і максимально відповідає фаховому спрямуванню (ілюстрація 7).

Ілюстрація 1. Добірка словотвірних рядів [5, с. 18]

хто? що? who? what?	який? what kind?	що робити? what to do? що зробити? what to have done?	як? де? коли? how? where? when?	Фрази Phrases
відомість report card / student marks report повідомлення message / notification	відомий famous	повідомляти to inform – повідомити to have informed відомо (It is known)		Це відом _____ нашої групи. This is a report card of our group.
Відповідь answer відповідність accordance відповідальність responsibility	відповідний appropriate / corresponding відповідальний responsible	відповідати to answer – відповісти to have answered	відповідно accordingly відповідально responsibly	Дайте відповідь на запитання, будь ласка. Please, answer the question.

Ілюстрація 2. Завдання до теми «Назви і класифікація захворювань» [4, с. 10]

1. Побудуйте словотвірні ланцюжки, останніми ланками яких будуть подані слова. Виділіть у словах словотвірні морфеми. Для відповіді використовуйте матеріал таблиці 6 «Добірка словотвірних рядів» (граматичний довідник «Вивчаймо українську разом!»).

_____, корисно. _____

_____, відповідно. _____

_____, незадовільно.

Ілюстрація 3. Завдання до теми «Основні симптоми хвороб» [4, с. 15]

2. Проілюструйте прикладами словотвірну модель із суфіксом *-ість* із використанням матеріалу таблиці 10 «Іменники на -ь» (граматичний довідник «Вивчаймо українську разом!»).

Ілюстрація 4. Таблиця до теми «Числівники» [5, с. 82].

2 два (дві) обидва (обидві) двоє, об'є дванадцять двадцять двісті двійка	3 три трє тринадцять тридцять триста третій трійка третина	4 чотири чєтверо чотирнадцять чотириста четвертий чєтвірка чєрть чєтвєр
--	---	--

Ілюстрація 5. Завдання до теми «Назви і класифікація захворювань» [4, с. 10]

3. Випишіть прикметники із суфіксом *-ий(ий)* із другої колонки таблиці 6 «Добірка словотвірних рядів» (граматичний довідник «Вивчаймо українську разом!»).

Ілюстрація 6. Доконаний і недоконаний вид дієслова [5, с. 85]

Інфінітив (ндв) що робити?	інфінітив (дв) що зробити?	III особа множ. тепер. час (ндв) що роблять?	III особа множ. майб. час (дв) що зроблять?	переклад
аналізувати	проаналізувати	аналізують	проаналізують	_____
бажати	побажати	бажають	побажають	_____
бачити	побачити	бачать	побачать	_____
бігати	побігати	бігають	побігають	_____
бігти	побігти	біжать	побіжать	_____
боліти	заболіти	болять	заболять	_____

Ілюстрація 7. Завдання до теми «Обстеження хворого» [4, с. 22]

4. Прочитайте дієслова в першій колонці, утворіть видові пари дієслів. Поясніть, які дії виконує лікар під час медичного обстеження.

Дії	Процеси
1. Вислуховувати пацієнта →	вислуховування пацієнта
2. Розпитувати хворого →	розпитування хворого
3. Уточнювати факти й дані →	уточнення фактів і даних
4. Обстежувати хворого →	обстеження хворого
5. Спостерігати за хворим →	спостереження за хворим
6. Збирати анамнез →	збирання анамнезу
7. Установлювати діагноз →	установлення діагнозу
8. Лікувати хворого →	лікування хворого

Ілюстрація 8. Завдання до теми «Назви і класифікація захворювань» [4, с. 7]

5. З'ясуйте, від яких іменників утворені прикметники в поданих нижче назвах хвороб. Дитяча хвороба, інфекційне захворювання, лікарська хвороба, професійна хвороба, родинне захворювання, спадкова хвороба, судинне захворювання.

Ілюстрація 9. Завдання до теми «Назви і класифікація захворювань» [4, с. 5]

6. Проаналізуйте ряди спільнокореневих слів з основою *здоров'я, хвороба* за допомогою матеріалів таблиці 6 «Добірка словотвірних рядів» (граматичний довідник «Вивчаймо українську разом!»).

Ілюстрація 10. Завдання до теми «У ЛОР-кабінеті» [4, с. 88]

7. Згрупуйте терміни за значенням. Зверніть увагу на будову термінів, визначте словотвірну модель.

Назви органів і частин тіла	Назви патологій і хвороб	Терміни з іншим значенням
1	2	3

___) Медицина, ___) пухлина, ___) піднебінна мигдалина, ___) клітина, ___) тріщина, ___) голосова щілина, ___) носова порожнина, ___) вушна раковина, ___) людина, ___) судина, ___) тканина, ___) речовина, ___) вакцина, ___) спина, ___) скарлатина, ___) груднина, ___) клітковина.

Загальновідомо, що лінгводидактика як прикладна галузь має тісні зв'язки з академічними дослідженнями мовознавчих дисциплін. Стосовно фахового мовлення медичного спрямування йдеться насамперед про термінознавство [3]. Так, аналіз специфіки дериваційних процесів у галузі медичного терміноутворення дає можливість сформулювати словотвірний інструментарій для засвоєння студентами лексики їхнього майбутнього фаху [8, с. 261].

Цілком підтримуємо думку, що «робота над словотвором на основному етапі вивчення УМІ у вищому навчальному закладі за галузевим спрямуванням має базуватися на матеріалі загальнонаукової та термінологічної лексики за фахом студента» [12, с. 231]. Аналізований навчальний посібник з УМІ для студентів 3-го курсу [4] має назву «Основи медичної комунікації». Структурою посібника передбачено, що кожна із дванадцяти комунікативних тем з медицини доповнена словотвірним компонентом, покликаним забезпечити засвоєння студентами аспекту суфіксального моделювання в українському словотворенні. До змісту внесено дванадцять базових словотвірних моделей із найбільшою продуктивністю з огляду на лексику медичної сфери комунікації. Автори виходили з того, що «суфіксальний спосіб

словотворення є найпродуктивнішим різновидом творення найменувань у клінічній термінології. Серед суфіксів – компонентів медичних термінів, утворених морфологічним способом словотвору, є власне українські суфікси (-енн(я), -ування, -ість, -к(а), -ин(а), -н(ий), -альн(ий) та інші) та суфікси іншомовного походження (-іт/-ит, -аці(я), -і(я), -іст/-ист, -ом(а) та інші)» [9, с. 73].

У своєму аналізі зосереджуємося насамперед на завданнях, які покликані актуалізувати спостереження за способами та засобами словотворення з акцентуванням на частинах мови та значенні використовуваних формантів.

Завдання, виконання яких пов'язане із застосуванням знань словотвірних процесів української мови, передбачають аудиторну чи самостійну роботу студента з рекомендованим матеріалом.

До презентаційних завдань відносимо й такі: 1) згрупувати подані іменники за їхніми суфіксами; 2) згрупувати спільнокореневі слова; 3) поміркувати про значення суфікса -ація; 4) визначити, за допомогою яких словотвірних засобів утворено нові слова; 5) проаналізувати спосіб творення поданих слів (ілюстрація 10).

На наступному етапі словотворчі завдання в іноземній аудиторії набувають продуктивного характеру. Виконання таких завдань передбачає

наявність певного рівня словотвірної компетентності в іноземного мовця, уміння застосовувати словотворчі засоби, розуміти їхні значення, наприклад: 1) завдання на утворення нових слів за поданими словотвірними моделями (*проілюструвати подані словотвірні моделі прикладами тощо*) та за допомогою переліку поданих словотвірних одиниць (*від поданих дієслів утворити іменники за допомогою суфіксів -енн- або -анн-; від іменників утворити дієслова-інфінітиви за допомогою суфікса -ува(ти)*); 2) завдання на утворення слів без зазначення словотворчих афіксів (*від поданих слів утворити прикметники, вказати суфікси; від поданих іменників утворити прикметники на позначення видів досліджень; дописати назви понять, визначення до яких подано нижче: обладнання для лікування – лікувальне обладнання*).

Зібраний і опрацьований матеріал наочно продемонстрував актуальність використання словотвірних завдань від презентаційного, пояснювального характеру до завдань продуктивного типу на всіх етапах вивчення УМІ в іноземній аудиторії. Результати дослідження засвідчують перспективність подальшого роботи в напрямі розроблення методики використання словотвірного компонента в навчанні лексики іноземних студентів медичного профілю з метою подолання мовно-комунікативних труднощів іноземних студентів і застосування набутих знань у професійно орієнтованих комунікативних ситуаціях.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Дзеньдзюра Н. Методика вивчення словотвору української мови іноземними студентами. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2012. № 2. С. 27–32.
2. Костадинова І. Упражнения в обуението по лексика на чуждия език и ролята на словообразуването за разширяването на речниковия запас. *Проблеми когнитивного и функционального описания русского и болгарского языков* : сборник статей. Университетское изд. Еп.К. Преславски. Шумен, 2008. Вып. 7. С. 151–163.
3. Литвиненко Н., Місник Н. Термін і терміносистема в контексті інноваційних технологій мовної підготовки. *Інноваційна педагогіка*. 2021. Вип. 32. Т. 2. С. 98–103.
4. Основи медичної комунікації: Практикум з української мови як іноземної / Н. Литвиненко та ін. Київ : Медпринт, 2021. Ч. 1. 104 с.
5. Литвиненко Н., Місник Н., Яник О. Вивчаймо українську разом! : граматичний довідник. Київ : Фенікс, 2020. 144 с.
6. Мацюк З. Прикладні аспекти українського словотвору. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. Львів, 2010. Вип. 5. С. 120–127.
7. Мацюк З. Лінгвістична база методики викладання словотвору української мови як іноземної. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки*. Харків : ХНУ ім. В.Н. Казаріна, 2009. Вип. 14. С. 137–144.
8. Місник Н. Дериваційні процеси як аспект формування термінологічного фонду медичної науки. *Термінологічний вісник* : збірник наукових праць / відп. ред. Л. Туровська. Київ : Інститут української мови НАНУ, 2019. Вип. 5. С. 261–267.
9. Місник Н. Формування української медико-клінічної термінології : монографія. Київ : Книга плюс, 2004. 172 с.
10. Місник Н., Палій М. Дієслівна префіксація у слов'янській мові: від категорійного явища до реалії у практиці вивчення. *Проблеми когнитивного и функционального описания русского и болгарского языков*: сб. статей. Университетское изд. Еп.К. Преславски. Шумен, 2020. Вып. 14. С. 43–53.
11. Палій М., Місник Н. Използване на специализиран учебен комплекс като технология за повишаване на качеството на урока. *Технологии за повишаване на качеството на образователната услуга* : сборник научных статей Университетско изд.-во Еп. К. Преславски. Шумен, 2019. С. 22–44.
12. Степанюк Г., Думанська Л. Особливості викладання української морфеміки та словотвору іноземним студентам технічних закладів вищої освіти. *Мова*. Одеса, 2021. № 35. С. 229–234.
13. Темник Г. Засоби словотвору у вивченні української мови як іноземної. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Серія «Філологія»*. 2017. Вип. 64. Т. 2. С. 148–151.
14. Baleghisaden S. The effect of pair work on a word-building task. *English Language Teachers Journal / ELT Journal*. Oxford University Press, 2010. Vol. 64/4. P. 405–413.
15. Sukying A. Word Knowledge through Morphological Awareness in EFL learners. *TESOL International Journal*. 2020. № 15 (1). P. 74–85.